

געדה מצויה בן שיח שעיר ים-תיכוני (יוני 2022)

ערנה אלוני

פתיח: געדה מצויה: *Teucrium capitatum* (שמה הקודם (*T. polium* בן-שיח בעל שער מכסיף המכסה את אבריו. הגבעול גלילי, העלים פשוטים נגדיים או דוריים, התפרחות דמויות סוכך יושבות בראש הגבעול או בענפים צדדיים המתפתחים מחיק העלים. הפרח דו-מיני לבן, בעל שפה אחת בולטת, השחלה עילית הפרי פרודה. הצמח בעל ריח משמש למרפא.

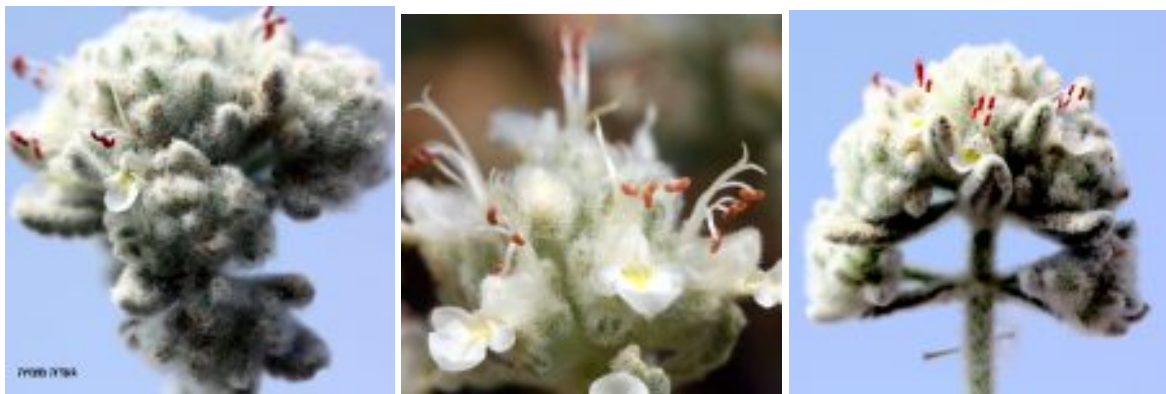
געדה מצויה המשתייכת לשפתניים, היא בן-שיח מאפיר מכוסה כסות שער רך, שרוע עד זקוף, המצמיח גבעולים רבים שאינם מסתעפים ויוצרים מבנה מעוגל בקוטר של 20-40 ס"מ (Zohary 1966). הגבעולים גליליים (בניגוד לרוב מיני השפתניים שגבעוליהם מצולעים) אורכם 10-30 ס"מ, המסתיימים בתפרחות צפופות שעירות. הצמח מכיל שמנים אתרים מפיצי ריח אופייני למין.

געדה מצויה: מימין - צמח שרוע שצולם בהרי יהודה בין סלעי גיר. באמצע ומשמאל: הצמח בעל כסות צמרית, עלים פשוטים מסודרים נגדית או בדורים ופרחים ערוכים בתפרחות. צילמה ערגה אלוני ©

העלים פשוטים יושבים (1-3 ס"מ), נגדיים או מסודרים בדורים, צורתם מאורכת עד מעוגלת חסרי עלי-לואי. שפתם גלונית עד משוננת לעיתים כלולה פנימה. כל שטח העלה שעיר. הפרחים דו-מיניים צבעם לבן, ערוכים בתפרחות דמויות סוכך צפוף המתפתחת בחיק עלה או חפה בקצה ענף (פינברון-דותן, חנוך 1991: שמידע 2005). הגביע מאוחה בן 5 שיניים, שעיר ולא נשיר. הכותרת מאוחה בבסיסה לצמרית המתרחב בהמשכו, שפתו התחתונה בולטת אורכה עד 4 מ"מ. בכל אחד מצדדי אונה קצה מחודדות או מעוגלות להן צורה וגודל המשתנה בין הפרחים באתרי גדול שונים. השפה העליונה קצרה לא בולטות או חסרה. לוע הפרח לעיתים צהבהב חולטים ממנו 4 אבקנים 2 קצרים ו-2 ארוכים קבועים על צינור הכותרת. הזירים לבנים זקופים או קשתים המאבקים אדומים ובולטים מחוברים לזיר במרכזם והאברים נשאים זקופים ובולטים זמן ארוך. השחלה עילית מחולקת ל4 אונות, עמוד העלי לבן דק וארוך מהאבקנים. מסתיים בצלקת מפוצלת לשניים.

געדה מצויה: מימין ומשמאל תפרחות ועלים. מתוך צינור הפרח בולטים 4 אבקנים בגובה שונה ועלי זקוף. הפרחים בעלי וריאביליות. לעיתים האונות בשפה התחתונה רחבות ולעיתים דקות וחדות. עמוד העלי זקוף בראשו שתי צלקות. מאבקי האבקנים אדומים. צילמה ערגה אלוני ©

הפרח מואבק לרוב על-ידי דבורים. הפרי המתפתח הן 4 פרודות השמורות בגביע הגדל ומתארך עם ההבשלה.

געדה מצויה: הפרחים מושכים מאבקים כמו דבורי דבש ומיני בר. חלקי הצמח ריחניים. צילמה ערגה אלוני ©

געדה מצויה נפוצה במעונות יבשים באזור הים-תיכוני וגם במדבר. אחד ממיני הצמחים הגדלים ברוב אזורי הארץ מחרמון ועד אילת. הצמח מאופיין בווריאביליות רבה בין הפרטים והשנויים בולטים בקוטר הצמח, בצורתם העלים ובגודלם, בכסות, באונות הפרח ובריח המופץ. **געדה** פורחת זמן רב מאפריל עד אוגוסט. תפוצתה העולמית היא בארצות השוכנות באגן ים תיכון באירופה: באיטליה וביוון, בבלקן ובטורקיה, בקווקז, בחלקים ברוסיה, במערב: ספרד ופורטוגל, וכן במערב צפון אפריקה ובמזרח אגן ים תיכון: בחצי האי ערב ובסיני (Kew).

הצמח מוכר כצמח מרפא כבר בתקופה העתיקה. עדות לכך היא שם הסוג קרוי על שמו של מלך טרויה- טוויקר שריפא את פצעו חייליו באמצעות הצמח (גרנות 2014). ברפואה העממית משתמשים בחלקי צמח חלוטים במים ומשמשים תרופה וכן בחלקי צמח המונחים

על אברי גוף שנפצעו. משקה חליטת עלים משמש לטיפול כנגד הצטננות שיעול הורדת חום וקוצר נשימה משמשת גם לרפוי כאבי בטן ובעיות עיכול, להגברת תיאבון, מיגור כאבים, מחלות כבד, הסדרת מחזור חודשי בנשים וכנגד הכשות ועקיצות (קריספל 1985). בדיקת תכולת חומרים כימיים בחלקי הצמח הראתה שההרכב הכימי של השמן האתרי מכיל 60 תרכובות המייצגות 97.6% מכלל המרכיבים (Debbabi et al 2021). הפעילות האנטי-מיקרוביאלית נחקרה כנגד חמישה מיני חיידקים כמו בצילוס (Bacillus subtilis) (פעיל משמעותית נגד החיידקים כמו בצילוס (Bacillus subtilis) (סטפילוקוקוס Staphylococcus aureus ושמרים - C. albicans.

השפעת השמן כחומר אנטי-מיקרוביאל נובעת ככל הנראה מהאחוז הגבוה מאוד של פחמימנים- ססקוויטרפן המוכרים כבעלי תכונות אנטי-מיקרוביאליות במיוחד germacrene D בין החומרים הנוספים זהו תרכובות חשובות כמו: germacrene D (47.1%), δ-cadinene (2.9%), α-selinene (5.3%), spathulenol (5.8%), cubenol (2.7%-ו-2.8%). מחקר אחר לזיהוי המרכיבים בשמן האתרי **בגדה מצויה** נערך בתקופת הפריחה באזור הבלקן: בסרביה נבדקו צמחים שגדלו בבתי גידול סלעיים ובשטחי מרעה יבשים. שם זהו בשמן האתרי 45 תרכובות שהכילו 97.3% מהשמן. בבולגריה נאסף הצמח מאזור של דיונות קרוב לים. שם נמצאו 44 תרכובות שהכילו 96.4% מהשמן. המרכיבים העיקריים שזהו: גרמקרן (31.8% D), טרנס-קריופילן (8.8%) וביציקלוגרמקרן (6.2%). מונוטרפנים היוו 37.5% המרכיבי הנפוץ הוא לינולול (14.0%) ו-β-pinene (10.7%). השמן האתרי מהצמחים בבולגריה התאפיינו באחוז גבוה של מונוטרפנים, (62.9%). המרכיבים שנמצאו הם: α-pinene (9.3%), β-pinene (26.8%), ולימון (6.4%), בעוד שסקוויטרפנים היוו 33.5%, המרכיב הנפוץ ביותר היה Germacrene D 17.7%.

השניים בתכולת השמן האתרי שהוא החומר הנדיף בצמח, נאסף מבתי גידול שונים והרכבו אינו זהה. מה שיכול להסביר את ההבדלים בריח השונה המופץ מהצמח. מטרתו של השמן האתרי להגן על הצמח מפני טריפה והוא משמש ברפואה העממית כחומר מרפא.

הסוג געדה מכיל כ-300 מינים רובם גדל באזור הים-תיכוני והאירנו-טורני. בארץ גדלים 11 מינים: מהם 2 חד-שנתיים, 5 עשבוניים רב-שנתיים, 4 בני-שיח.

גרנות י. 2014. צמחי הנגב ברפואה האיסלמית הקדומה וברפואה העממית הבדואית. הוצאת אופיר.

דנין א. (אלון ע עורך) 1983. החי והצומח של א"י אנציקלופדיה שימושית מאוירת. משרד הביטחון, החברה להגנת הטבע (כרך 11) עמ. 60-61.

פינברון-דותן נ. דנין א. 1991. המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל. כנה. ירושלים.

קריספיל נ. 1985. צמחי מרפא מדריך שדה לצמחי המרפא של א"י הוצאת דפוס המקור.

שמידע א. 2005. צמחי ישראל המדריך השלם לצמחים ופרחים בא"י הוצאת מפה.

Debbabi H. El Mokni R. Jlassi I. Joshi KR. Hammami S. 2021. Chemical Composition and Antimicrobial Activity of *Teucrium Capitatum* L. Subsp. *Lusitanicum* (Schreb.) T. Navarro & Rosua Essential Oil Journal of Chromatographic Science, Vol. 59 Issue 2 p 134-139.

<https://doi.org/10.1093/chromsci/bmaa086>

Mitić V. Jovanović O. , Stankov-Jovanović V. Zlatkovic B. and Stojanovic G 2011. Analysis of the Essential Oil of *Teucrium polium* ssp. *capitatum* from the Balkan Peninsul. Dep. of Chemistry Faculty of Science and Mathematics, Univ. of Nis, 18000 Nis, Serbia. Department of Biology and Ecology, Faculty of Science and Mathematics, University of Nis, 18000 Nis, Serbia <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov>

Kew- Royal Botanic Garden <https://www.kew.org>

Zohary, M. 1966. Flora Palaestina. The Israel Academy of Sciences and humanities Jerusalem vol. 3 p. 106

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: אלוני ע 2022 **געדה מצויה** בן שיח שעיר ים-תיכוני (יוני 2022). פורחי החודש,
כתב-עת "כלנית" מספר 8.

[געדה מצויה בן שיח שעיר ים-תיכוני \(יוני 2022\)](#)
